

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Стабільне функціонування та розвиток, зростання економічного потенціалу підприємства в умовах ринкових відносин в основному залежить від надійної системи захисту економічних інтересів.

На сьогоднішній день дослідження багатьох науковців направлені на недосконалий розвиток системи економічної безпеки підприємства. Тому для становлення і розвитку соціально-економічної системи, необхідно удосконалити теоретичні аспекти побудови соціально-економічної безпеки підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій. В останні роки економічна безпека в науковій літературі розглядається доволі часто. Слід зауважити, що соціально-економічна безпека розглядається порівняно не в багатьох дослідників. В основному розгляд цього поняття проходить на окремих стадіях, тобто економічна безпека розглядається окремо від соціальної безпеки. Водночас без соціальної складової економіка не може розвиватися в повному обсязі.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків, які досліджують сферу соціально-економічної безпеки, можна виділити Г. Козаченко, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Тамбовцева, Є. Олейнікова, Л. Абалкіна, О. Кірієнка, В. Пономарьова, О. Ляшенко, Т. Кузенко, А. Ілларіонова, Я. Жаліла, В. Мак-Мака, Ю. Кракоса, Г. Андрощука, А. Архіпова, В. Забродського, Є. Іванова, А. Городецького, В. Белокурова, В. Сенгачова, В. Безбожного, В. Ярочкина та ін.

Постановка завдання. Аналіз та узагальнення існуючих теоретичних підходів до визначення категорії „соціально-економічна безпека” та її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо звернутися до історії, можна дослідити генезис поняття безпеки [1, с. 9].

Перший етап античності характеризувався тим, що у філософів цієї епохи на перше місце ставилася міцність і цілісність держави, а її інтереси домінували над інтересами особистості.

Другий етап – середньовіччя, в якому поступово складався теологічний тип культури та соціальної думки, внаслідок чого система безпеки орієнтувалася на захист інтересів церкви і владних кіл.

Третій етап – етап нового часу, дав початок поділу суспільства на класи, став основою формування сильної держави, що захищає багатих.

Пізніше безпеку почали розглядати на рівні держави як силову складову національної безпеки.

Термін „економічна безпека” належить 26-му президенту Сполучених Штатів Америки – Ф. Рузвельту та визначається як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров’я усіх його громадян [2].

В Україні поняття економічної безпеки офіційно визначено у Декларації про державний суверенітет України. У 1990 р. створення управління економічної безпеки. У 1998 р. була розроблена Національна програма забезпечення економічної безпеки України до 2005 р., а у 1999 р. прийнята Концепція економічної безпеки України [3].

В словнику економічних термінів зазначено, що безпека – стан, при якому кому-небудь, чому-небудь не загрожує небезпека будь-якого виду, існує захист від небезпеки [4, с. 19]. Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, підприємства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [5, с. 9].

Категорія „соціальна безпека” почала формуватися з кінця дев’яностих років двадцятого століття. Уже тоді це поняття вмещало в собі цілий комплекс факторів, що визначають, крім економічних і політичних аспектів, усе безпосереднє середовище проживання людини – біологічну, фізичну, психологічну, матеріальну сфери, і зрештою, значну частину того, що вмещає в себе поняття якості життя [6, с. 50].

Так, Г. Пастернак-Таранушенко трактує соціальну безпеку як різновид безпеки, що базується на психічному та психологічному стані населення країни [6, с. 52]. Тоді, як економічну безпеку розглядає як стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення, розвитку умов для гідного життя її населення, перспективного розвитку в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців [7]. Звідси видно, що економічна безпека не може існувати без соціального забезпечення, адже гідне життя визначається психологічним станом індивіда.

Так само й інші трактування дослідників економічної безпеки не можуть не зазначити соціальний аспект економічної безпеки, коли суспільство задовольняє потребу для подальшого успішного та повноцінного розвитку.

Що й робить О. Ляшенко, визначаючи соціаль-

но-економічну безпеку підприємства як стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, який досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження інтересів підприємства, відповідно з інтересами суб'єктів внутрішнього та зовнішнього середовища у часі та просторі [8].

Тобто, інтереси внутрішнього середовища – це не тільки отримання прибутку підприємства, але й задоволеність колективу від отриманого прибутку. Також матеріальна або нематеріальна мотивація впливає на якість продукту, що, в свою чергу, задовольняє інтереси зовнішнього середовища.

В. Ярочкін розглядає економічну безпеку підприємства як захист інформації, а персонал підприємства вважає найслабшою ланкою у системі збереження інформації [9]. Слід зазначити, що без соціальної функції, яка в свою чергу є однією з нестійких систем управління підприємством, захист інформації не буде відповідати достатньому рівню. Адже незадоволеність персоналу, його неповноцінне забезпечення соціальними гарантіями, призводить до витоку інформації з організації.

Конфіденційна, або загальна негативна інформація може порушити баланс попиту та пропозиції, позначитися на авторитеті підприємства. Під авторитетом розуміють загально визнану довішу, пошану. Позитивний відгук не тільки покупців продукції, яку виготовляє підприємство, а й персоналу підприємства. Тобто для забезпечення авторитету необхідно здійснювати соціальну політику на підприємстві.

Отже, соціально-економічна безпека ґрунтується на достатньому задоволенні потреб працівників, забезпеченою економічними вигодами.

В той же час соціальна безпека не може відтворюватися стабільно. Смаки, вподобання, бажання, вимоги працівників змінюються. Міра стимулів та мотивації не повинна перевищувати міри покарання,

штрафів для утримання робітників від бунтарства.

Економічна безпека підприємства нерозривно пов'язана з економічною безпекою регіону та держави. Саме суперечність між безпекою держави та безпекою суб'єктів господарювання якраз і є головною проблемою економічної безпеки України на сучасному етапі, а отже негативно впливає на соціально-економічний розвиток підприємства.

При виконанні виробничих завдань більшість підприємств робить ставку на кваліфіковані кадри, здатні не тільки якісно реалізувати прийняття рішення, але й активно брати участь в їх розробці. Динамічні, ініціативні, використовуючи нестандартні підходи у вирішенні поставлених завдань співробітники є необхідною умовою постійного росту підприємства. В цьому зв'язку соціальна політика підприємства орієнтується на створення умов для реалізації творчого потенціалу робітників, забезпечуючи їх конкурентноздатною заробітною платою та соціальними пільгами.

Соціальна політика підприємства – це система цілеспрямованих і послідовних дій власника і менеджменту, спрямованих на задоволення і розвиток матеріальних і духовних потреб працівників організації з метою розвитку соціальних чинників виробництва, сприяння розширенню і посиленню їх дії на підвищення ефективності економічної діяльності [10, с. 121].

Формування основних цілей соціальної політики підприємства відбувається за рахунок поєднання соціального та економічного розвитку, в результаті формується соціально-економічна безпека підприємства. Основні цілі соціальної політики відображені на рис. 1.

Соціально-економічна безпека підприємства має поєднувати в собі соціальні та економічні цілі, раціональне та ефективне використання як матеріальних, так і нематеріальних ресурсів. Не менш важливими у забезпеченні соціальної безпеки підприємства є духовні потреби працівників.

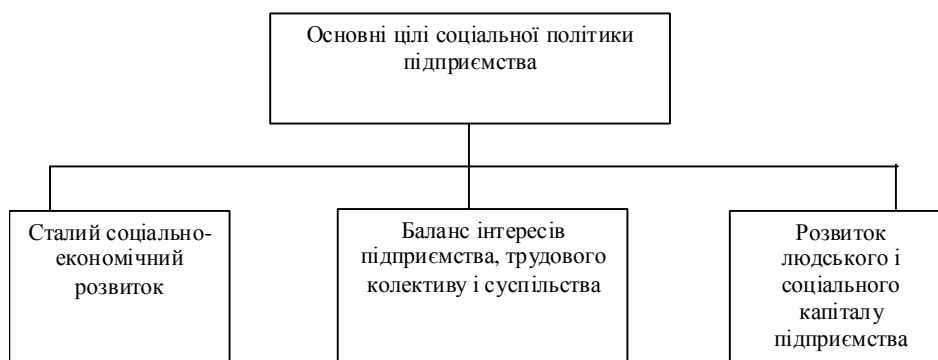

Рис. 1. Основні цілі соціальної політики

До духовних потреб працівників можна віднести безпечні умови праці, гідна оплата, повага до прав працівників у сфері соціально-трудова відносин, соціальне партнерство, надання працівникам соціальних пільг, сприятливий морально-психологічний клімат та інше.

Тому все більшої популярності набуває нематеріальна звітність підприємства.

Розглядаючи безпеку підприємства, логічно виявити її протилежну сторону – небезпеку. Поряд з безпекою розглядають загрози та ризик.

Небезпеку можна розглядати як об'єктивну можливість негативного впливу на певне явище, систему, механізм, соціальний організм, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо [11, с. 21].

Загроза – конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов [11, с. 21].

Ризик – можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних [12, с. 10].

Отже, враховуючи існуючі судження науковців, пропонуємо на рівні підприємства виділити такі поняття як „небезпека безпеці підприємства”, „загроза безпеці підприємства”, „ризик безпеці підприємства”:

- небезпека безпеці підприємства – можливий чи реальний негативний вплив на безпеку підприємства, що може призвести до економічного спаду діяльності підприємства;
- загроза безпеці підприємства – реальна негативна дія, що спрямована на негативні зміни економічної безпеки підприємства;
- ризик безпеці підприємства – можливість настання негативних подій або несприятливих умов, що впливають на стан безпеки підприємства.

На підприємство впливає велика кількість загроз різного змісту і типу. В теперішній час спеціалісти із безпеки вже зробили аналіз та виділили класифікації загроз за різними критеріями. На основі проведеного аналізу існуючих класифікацій загроз економічній безпеці, пропонуємо класифікувати їх та такими ознаками (табл. 1.1).

Запропонована модель класифікації загроз допomoже як найшвидше виявити за запобігати небезпечні та непередбачувані ситуації в системі безпеки підприємства. Попередженість та готовність – головне завдання економічної безпеки підприємства. Варто зауважити, інформованість персоналу щодо можливості настання ризикованих ситуацій – запорука своєчасного уникнення загрози.

Підсумовуючи зазначене, подамо власне бачення соціально-економічної безпеки підприємства – стан

підприємства, при якому забезпечується ефективне використання матеріальних та нематеріальних ресурсів підприємства, збереження та розвиток людського потенціалу з метою подальшого соціального та економічного розвитку з урахуванням можливих загроз для їх уникнення.

Забезпечення економічної безпеки підприємства досягається шляхом взаємозв'язку між складовими елементами даної системи. При порушенні зв'язку між ланками, які безпосередньо формують систему безпеки, порушується контроль, що, в свою чергу, гальмує безперервне забезпечення економічної безпеки.

Отже, соціально-економічна безпека забезпечується комплексно, тобто за всіма напрямками діяльності. В першу чергу увага приділяється соціальним гарантіям, соціальній політиці підприємства, адже відсутність соціальної складової унеможливило б повноцінне існування економічної безпеки підприємства. Тому існує необхідність у дослідженні механізму забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства.

Відомо, що завдання соціальної політики підприємства розділені на три складові: соціальний розвиток, соціальне партнерство та соціальна відповідальність. Ці задачі являються рушійними факторами її формування та реалізації. Їх вирішення несе обопільну вигоду безпосередньо підприємствам та їх працівникам, які є об'єктами соціальної політики.

Для ефективного використання потенціалу робітників необхідно створити систему економічних стимулів для більш ефективного задіяння робітників у виробництві. Соціальними ресурсами економічного росту являються заповзятливість та ініціатива. Тому ми вважаємо, що мобілізація трудової активності працівників – основна задача соціальної політики підприємства.

Висновки. Дослідження економічної безпеки дає змогу виділити такий важливий елемент, як соціальна безпека. З розвитком нефінансової звітності, соціальна безпека має розглядатися на рівні з економічною безпекою. Тому пропонуємо нашу думку щодо трактування поняття соціально-економічної безпеки – це захищеність всіх ресурсів підприємства з урахуванням інтересів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Багато дослідників включають соціальну складову до економічної безпеки як одну з посередницьких ланок, проте досвід показує, що без соціальної політики або в недостатній мірі забезпечення соціальної політики, економічна безпека функціонує неповноцінно.

Правильно сформульована та ефективно систематизована соціальна політика є основою для розробки стратегії і практики соціально-економічної безпеки

Класифікація загроз економічній безпеці

№ п/п	Критерій	Вид небезпек підприємства
1.	Джерело виникнення	- зовнішні – ті, що виникають у внутрішньому середовищі підприємства; - внутрішні – ті, що виникають у макро- та мікросередовищі підприємства.
2.	Можливість нейтралізації негативного впливу	- виникаючі – ті, яких неможливо уникнути, а тільки частково нейтралізувати або пом'якшити; - затухаючі – ті які не встигли виникнути завдяки своєчасному виявленню та нейтралізації; - прогресуючі – ті, які своєчасно не виявили або недостатньо нейтралізували.
3.	Масштаб впливу	- індивідуальні – впливають на окремі напрямки діяльності підприємства; - системні – впливають на загальну систему діяльності підприємства; - групові – впливають на декілька напрямків діяльності підприємства.
4.	Принцип зумовлення загрози	- навмисні – ті, які виникають внаслідок неефективної роботи працівників підприємства; - випадкові – ті, які виникають не з волі підприємства або працівників.
5.	Ступінь ймовірності	- малоімовірні – існує мала ймовірність настання загрозового стану; - реальні – загроза вже існує.
6.	Вплив на стадії підприємницької діяльності	- на етапі організації підприємства; - на стадії функціонування підприємства; - на заключному етапі підприємства.
7.	Об'єкт зазіхань	- загроза персоналу – яка проявляється для всього персоналу підприємства; - загроза матеріальним ресурсам – яка негативно проявляється по відношенню до втрати виробничих засобів підприємства; - загроза фінансовим ресурсам – яка негативно проявляється у втраті фінансових активів, зменшенню власного капіталу, фінансового стану підприємства; - загроза інформаційним ресурсам – проявляється у незаконному оволодінні або доступі до конфіденційної інформації.
8.	Термін дії	- довгострокові; - середньострокові; - короткострокові; - поточні; - тимчасові; - постійні.
9.	Суб'єкти загроз	- з боку кримінальних структур; - з боку конкурентів; - з боку власних співробітників; - з боку держави.
10.	Характер відповідальності	- цивільно-правова; - кримінально-правова.

Таблиця складена автором за [13, с. 77; 14, с. 44].

на перспективу, які забезпечують необхідну мотивацію праців персоналу підприємства.

Література

1. **Соціальна безпека: теорія та українська практика** / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с. 2. **Єднак В. Ю.** Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки / В. Ю. Єднак // Держава та регіони. Серія „Економіка та підприємництво”. – 2009. – № 3. – С. 51 – 54. 3. **Третяк В. В.** Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк, Т. М. Гордієнко // Економічна наука. – 2010. – № 1. – С. 6 – 8. 4. **Спеціалізований** словник економічних термінів: банківська справа, контроль і ревізія, судова бухгалтерія, реклама, менеджмент, захист інформації, економічна безпека, маркетинг / Живко З. Б., Живко М. О. – Львів : УАД, 2006. – 130 с. 5. **Ярочкин В. И.** Информационная безопасность: учебное пособие для студентов непрофильных вузов. – М. : Международный. отношения, 2000. – 400 с. 6. **Герасимчук З. В.** Регіональна політика соціально-орієнтованого розвитку економіки: теорія, методологія, практика / З. В. Герасимчук, Л. В. Стрижеус. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 260 с. 7. **Пастернак-Таранушенко Г. А.** Економічна безпека держави / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – с. 112. 8. **Ляшенко О. М.** Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с. 9. **Ярочкин В. И.** Система безопасности фирмы. – М., 1997, – 185 с. 10. **Лебедев І. В.** Соціальна політика підприємства в умовах кризи / І. В. Лебедев // Реформування економіки України: стан та перспективи: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф (24 – 25 листопада 2011 р. М. Київ). – К. : МІБО КНЕУ, 2011. – 280 с. 11. **Економічна безпека: навч. посібник** / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с. 12. **Ілляшенко С. М.** Економічний ризик: навч. посіб. – 2-ге вид., доп., перероб. / С. М. Ілляшенко. – К. : Центр навчаль-

ної літератури, 2004. – 220 с. 13. **Шнипко О. С.** Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / О. С. Шнипко. – К. : Генеза, 2006. – 288 с. 14. **Камлик М. І.** Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. пос. / М. І. Камлик – К. : Атіка, 2005. – 432 с.

Венглюк І. В. Становлення соціально-економічної безпеки підприємства

У статті розглянуто особливості визначення категорії „соціально-економічна безпека” та на підставі висновків сформульовано власне бачення даної категорії. Виявлено, що соціальна політика є основою забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства. Класифіковані види загроз.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, соціально-економічна безпека, соціальна політика, загрози.

Венглюк И. В. Становление социально-экономической безопасности предприятия

В статье рассмотрены особенности определения категории „социально-экономическая безопасность” и на основании выводов сформулировано собственное видение данной категории. Выведено, что социальная политика является основой обеспечения социально-экономической безопасности предприятия. Классифицированы виды угроз.

Ключевые слова: экономическая безопасность, социальная безопасность, социально-экономическая безопасность, социальная политика, угрозы.

Venglyuk I. V. The Becoming of the Social and Economic Safety Enterprise

The article discusses the features definition of the „social and economic safety” and based on the conclusions formulated ours vision of this category. We found that social policy underpins the social and economic safety. The threats have been classified on types.

Key words: economic safety, social safety, socio and economic safety, social policy, threat.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2013

Прийнято до друку 30.08.2013